

Føroyar og oljan

Á fundi við studentaskúlanæmingar í Suðuroy segði Vilhelm Johannesen, tingmaður, m.a. um »Føroyar og oljuna«:

Vilhelm Johannesen, Helena Dam á Neystabø, Heine O Heinesen og Bjørn á Heygum vórðu bodnir á fund við studentaskúlanæmingum í Suðuroy at siga sína hugsan um Føroyar og oljuna

»Eg skal fyrst nýta høvið til at takka tykkum fyrri, at javnaðarflokkurin varð boðin at senda eitt umboð við á hendan fundin, og síðani skal eg takka tykkum fyrri, at tit hava átiðið tykkum at viðgera ein so álvarsaman og týðningarmiklan spurning, sum oljuvinnan kann fara at verða fyrri føroyska samfelagið nú og í framtíðini.

At tit júst hava valt at heita á meg um at umboða javnaðarflokkin her í dag, kemst helst av, at eg fyrri nøkrum vikum síðani hevði eina grein í Sosialinum um henda spurning. Í nevndu grein vísti eg á vandan fyrri, at vit føroyingar fara at glíða í oljuni, um vit ikki nú beinan vegin binda um heilan fingur, við at heri so í bandi, at oljuvinnurinn í stóran mun verður bundin uttanlands, við tí fyrri eyga, at tryggja komandi ættarliðum eina góða, men samstundis eisini eina sunna og náttúrliga tilveru í Føroyum.

Orsøkin til, at eg skrivaði hesa greinina júst tá, var, at búskaparfrøðingurin Hermann Oskarson í vikuni framman undan hevði hildið ein áhugaverdan fyrilestur her á Fiskirannsóknarstovuni um júst hetta evni. Fyrilesturinn, sum varð endurgivin í Sosialinum, snúði seg um oljuvinnuna, og tann pening, sum føroyska samfelagið kann fáa burtur úr oljuni. Búskaparfrøðingurin gav til kennar, at hann var sera ivasamur um føroyska oljuævintýrið sum heild, og sjálvur fór eg at hugsa um eina røðu, ið eg sjálvur hevði hildið á fundi í floksleisluni í javnaðarflokkinum nakrar mánaðar frammanundan.

Vandarnir

Í hesi røðuni vísti eg á júst teir somu vandarnar, sum búskaparfrøðingurin Hermann Oskarson vísti á í fyrilestrinum, og eg mælti til, at stórir partur av oljuvinninum verður settur í grunnar til ávís endamál, og at hesir grunnar verða bundnir uttanlands, soleiðis at oljuvinnurinn ikki kemur at óröva javnvágina í føroyska samfelagnum, men heldur kann tryggja eftirkomarunum eina góða og náttúrliga tilveru í Føroyum. Tá eg nevni javnvágina í føroyska samfelagnum, so hugsi eg um framleiðsluskapandi og útflutningsfremjandi vinnuna øðrumegin, og almennu og privatu iløgurnar hinumegin. Við privatar iløgur hugsi eg her somuleiðis um ilögur, sum eru forbrúksfremjandi og harvið ofta eisini innflutningsfremjandi.

Gera vit onki, er stórir vandi fyrri, at oljuvinnan fer at koma føroyska samfelagnum í størsta ófri, sum vit nakrantíð hava verið í. Henda kann koma okkum aftur um brekku í ólukkumát. Ein vandi er, at peningaumfarið í føroyska samfelagnum gerast alt ov stórt, við tí úrsliti, at vit fáa eina ótálmaða nýtslu, at sethúsaprisirnir og prisirnir á byggijørd rúka upp í loft, og at vit fáa stórt hall á handilsjavanum og gjaldsjavanum, at tað almenna, kommunurnar og tað privata fara at gera alt ov stórar og kostnaðarmiklar ilögur, við tí úrsliti, at okkara høvuðsvinna og onnur framleiðsluskapandi og útflutningsfremjandi vinna verður lögð lami. Tað var júst hetta, sum hendi í áttati árunum, tá almenna og privata virksemið í ikki framleiðsluskapandi og útflut-

ningsfremjandi tiltøk varð alt ov stórt.

Stóra virksemið í áttati árunum – eg hugsi t.d. um vatnorkuútyggingina hjá SEV, um tær stóru kommunalu iløgurnar í Tórshavnar og Klaksvíkar kommunu og um privatu iløgurnar í handilsbygningar til innflutning og ótta nýtslu – forði við sær, at fiskiskip lógu vegna manningartrot og at fiskiðnaðurin so at siga hvønn dag lýsti eftir arbeidstólki í útvarpinum. Skulu vit gera okkum eina mynd av olju-samfelagnum, soleiðis sum tað kann verða, um vit ikki eru á varðhaldi, so skulu vit bara leggja stóðuna í áttati árunum undir eitt mikroskop.

80 árin

Eitt gamalt orðatak sigur, at brennt barn ræðist eldin, so her skuldi ein trúð, at vit føroyingar høvdu tikið við lærnu. Tí allar avleiðingar, sum standast av einum alt ov stórum peningaumfari í samfelagnum kenna vit frá áttatiárunum. Og her hugsi eg serstakliga um tær avleiðingar, sum koma í kjalarvørrinum av einum alt ov stórum peningaumfari, ið m.a. eru hesar: Hjá summun verður talan um eina munandi lægri inntøku, enn talan var um í teimum góðu árunum, og hjá øðrum verður talan um eina ótta inntøku, men arbeidloysi og dagpening frá ALS. Av tí at landskassin fer á ørundað, fáa øll – bæði tey við lægri inntøkuni og tey arbeidsløysu – hægri skatt og størri avgjöld til landskassin at stríðast við. Bæði í vinnulivinum og hjá privatfólki verður húsa-gangur dagligur kostur. Úrslitið verður fólkaflýting av landinum.

Tiltaksgrunnur

Tað er ikki óvanligt at seta pening í tiltaksgrunn. Fleiri føroyskar kommunur hava tiltaksgrunnar, ið tær seta pening í, sum tær skulu hava til taks, um tað av álvara kemur at leika hart á búskaparlíga. Í vinnulivinum er tað heldur ikki óvanligt at seta pening í grunnar. Utgerðarfeløg, sum fáast við skiparaktur, seta pening í t.d. klassingargrunn og at seta pening í tiltaksgrunnar er eisini eitt kent fyrbrigdi, tá talan er um skiparaktur og annað vinnulív. Í privata húsarhaldinum leggja fólk eisini pening til síðis, sum tey kunnu hava til at taka, um hetta gerst neyðugt.

Talan er bara um eina vanliga konsolidering. Sjálvandi skulu vit royna at konsolidera føroyska samfelagið best møgulegt. Hetta eiga vit altíð at gera. Og hetta áttu vit eisini at gjørt undir heilt vanligum umstøðum. Tí er tað so sjálvsagt og náttúrligt, at hetta verður gjørt í heilt stóran mun, um so verður, at føroyska samfelagið fer at fáa risastórar upphæddir burtur úr oljuvinnuni. Alt bendir á, at olja er undir Føroyum, og neyvan slepst undan, at oljan verður pumpað upp. Tann avgerandi spurningur er, hvussu vit fara at umsitja hetta oljuríkdomi.

Onnur lond

Í fyrilestrinum hjá Hermann Oksarsyni, sum eg fyrr havi nevnt, verða tvey lond tikið sum dømir. Annað landið er eitt ræðandi dømi. Hitt landið er eitt fyrirmyndarligt dømi. Landini eru ávikavist Mexiko og Noreg. Spurningurin til okkara er, um vit velja ta mexikonsku loysnina, ella m vit velja ta norsku loys-

ina. Í Mexiko livdu tey í súst og dús so leingi oljuævintýrið varði. Nú er so timburmennir komir. Tey sita eftir við teimum óhugnaliga avleiðingunum. Landið er í svárrari kreppu. Í Noreg hava teir í stóran mun valt at binda oljuvinnin uttanlands. Har eru og koma helst ongir timburmenn. Teir fáa neyvan nakra kreppu í kjalarvørrinum av oljuævintýrinum.

Um oljuvinnan gerst umfatandi, og kemur at fevna um eitt drúgt áramál (onkur spár ein 60-70 ár), eru eisini aðrir og stórir vandar á ferð. Tá er vandi fyrri, at ongin longur dugir at veiða fisk. At ongin longur dugir at framleiða vøru til útflutnings burtur úr fiski. At vit ongi fiskiskip og ongan fiskiðnað eiga, tá oljuævintýrið er av. Føroyingar, sum hava siglt til Onglands gjøgnum árin vita, hvussu ein skotskur býur sum t.d. Aberdeen er endavendir orsakað av oljuvinnuni. Aðrir var hetta ein blómandi fiskivinnubýur við heilum hópi av fiskiskipum, uppboðsølum og øllum tí, sum hongur uppi í einum fiskivinnuumhvøvi, men í dag er alt hetta burtur.

Viðari kunnu vit nevna, at ongin longur fer at duga at arbeiða í landbúnaðinum. At ongi fjós og ongi neyt verða eftir. Heldur ikki eitt Mjólkarvirki. Búnaðarmanna. Tá vit hugsa um annan ídnað enn tann, sum hevur beinleiðis við oljuvinnuna at gera, so er hann helst farin sama veg sum fiskivinnan og landbúnaðurin. Og hvat skulu vit gera við ein ídnað, sum er tengdur at oljuvinnuni, tá oljukeldurnar eru tómar? Tey, sum tá hava tann førleikan, hava bert eitt val, og tað er at flyta til okkurt annað land, har oljuvinnar er. Hetta verður sum at vakna við ringum timburmonnum eftir ein ógiligan rús.

Sannleikin er tann, at avleiðingarnar av oljuvinnuni, um vit ikki binda um heilan fingur nú beinanvegin, kunnu gerast so óhugnaligar, at vit alla tora at hugsa tankan at enda.

Bera vit okkum rætt at...

Bera vit okkum hinvegin rætt at, kann oljuvinnan verða til stórt gagn, bæði fyrri okkum, sum nú liva, og fyrri tey komandi ættarliðini av føroyingum. Hon kann gagna føroyska samfelagnum langt inn í framtíðina. Men bera vit okkum hinvegin skeivt at, er stórir vandi fyrri, at henda vinnan sum frálíður førir okkum út í stóra neyð og armóð. Hon kann í versta føri gera enda á føroysku tjóðini. Og her eiga vit at vera á varðhaldi. Hetta er heilst størsta avbjóðing, føroysku tjóðini hevur verið fyrri nakrantíð. Hetta er ein stór avbjóðing til fólkið í Føroyum – til føroysku tjóðina. Ikki minst er hetta ein avbjóðing til okkara politikarar.

Fyri at verða eitt sindur meira itøkiligur viðvíkjandi oljuinntøkunum, kann eg

nevna, at eg á floksleislufundinum í javnaðarflokkinum á sinni mælti til, at ávisur partur av oljuinntøkunum eiga at verða settur í ein kreppugrunn (tiltaksgrunn), sum tikið kann verða av, eftir nærri ásettum og lógfestum reglum, um so verður, at ein hervilig kreppa aftur rakar føroyska samfelagið. Ein annar partur eiga at verða settur í grunn, við tí fyrri eyga, at vit alla tíðina endurnýggja okkara høvuðsvinnu, t.v.s. fiskiskipafloktan og fiskiðnaðin ella matvøruðnaðin, sum vit heldur eiga at kalla henda ídna í framtíðini, soleiðis at vit altíð vera kappingarførir við tey lond, sum vit kappast við á fiskivinnuokunum.

Vinnulivsgrunnur

Eisini eiga vit peningur at verða settur í ein vinnulivsgrunn, við tí endamáli, at útyggja alternativar vinnuvegir, og her hugsi eg um landbúnaðin, ymskan ídna, handverk og tænastuvinnuna annars. Tað ber eisini til at seta almennan pening burtur av oljuinntøkunum í arbeidsløysisskipanina og arbeidsmarknaðaræftirlønargrunnin (Samhaldsfasta). Men felags fyrri allan henda pening má verða, at hann í størst møgulegan mun verður bundin uttanlands, og ikki verður tikið heim fyrr enn haldgóðar grundgevingar og lógarheimild eru fyrri tí.

Skjótast gjørligt eiga lóggávvaldið – Føroya Løgting – at fara undir neyðugt lógarsmið, har ásett verður, hvussu stórir partur av oljuinntøkunum eiga at verða bundin uttanlands, hvørji endamál hesin peningur skal ella kann nýtast til, nær hann kann verða tikið heim aftur osfr. Í hesum arbeiði eiga vit at hava okkum fyrri eyga, hvussu politisku lagsbrøður okkara í Noreg hava lagt oljuvinnuna til rættis, og í hvønn mun og til hvørji endamál teir hava bundið partar av oljuinntøkunum uttanlands.

Higartil havi eg bert umrøtt spurningin um tey árin, sum oljuvinnan og oljuinntøkurnar í longdini kunnu fara at fáa fyrri føroyskt vinnulív og samfelagsbúskapin annars, men nógvir aðrir spurningar eru tengdir at hesum máli. Hetta er eisini ein tjóðskaparspurningur. Ein spurningur um okkara mentunarar. Og ein spurningur um at varðveita okkara tjóðareyðkeni. Vandi er fyrri, at vit missa fótastíð og hvørva sum tjóð.

Alt í alt haldi eg kortini, at hesir báðir spurningarnir eru nær tengdir hvør at øðrum, og tað merkir, at megna vit at varðveita vinnulivsmynstrið og harvið javnvágina í samfelagnum, so koma vit eisini at yvirleva mentunarliga – vit fara tá at varðveita okkara síðarv og okkara tjóðareyðkeni. Lat okkum í øllum førum vóna at so verður.